

Samuel Fiszman

Stan badań nad rusycystyką literacką w Polsce

Biuletyn Polonistyczny 3/9, 46-53

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z prac Katedry Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego

Zakład teorii poznania przy Katedrze Filozofii UW zajmuje się problematyką semantyki w szerokim rozumieniu tego słowa jako głównym problemem pracy badawczej Zakładu.

Pracownicy naukowcy Zakładu skupili swą tematyką badawczą w tym właśnie zakresie. I tak kierownik Zakładu /prof. A.Schaff/ wydał pracę pt. "Wstęp do semantyki", w której poddaje marksistowskiej analizie podstawowe pojęcia teorii znaku i znaczenia, a obecnie podjął pracę nad zagadnieniem aktywnej roli języka w procesie poznania. Asystenci Zakładu w liczbie 4 piszą pracę doktorskie z zakresu teorii znaczenia /teoria znaczenia Carnapa, Schlicka, Cassirera/.

Seminarium prowadzone przez Zakład jest również poświęcone problematyce języka /w tym roku teorii znaczenia/. Z seminarium związany jest szereg prac magisterskich poświęconych różnym aspektom semantyki.

x

Jerzy P e l c, Szkic analizy znaczeniowej terminu "ideologia dzieła literackiego" /"Fragmety Filozoficzne", seria II, Księga pamiątkowa ku uczczeniu 40-lecia pracy nauczycielskiej w Uniwersytecie Warszawskim Tadeusza Kotarbińskiego/.

Artykuł omawia w kolejnych rozdziałach:

1. potoczne znaczenie terminu,
2. zawartość ideologiczną dzieła,
3. ideę przewodnią dzieła,
4. sens ideologiczny,
5. ideologię dzieła.

STAN BADAŃ NAD RUSYCYSTYKĄ LITERACKĄ W POLSCE

Badania nad literaturą rosyjską oraz nad polsko-rosyjskimi stosunkami literackimi prowadzone są obecnie w Polsce w trzech katedrach uniwersyteckich /Warszawa, Kraków, Wrocław/ oraz w Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich Zakładu Słowianoznawstwa PAN. Pracownia ta koordynuje prace badawcze rusycystyki polskiej. Na marginesie dociekań nad literaturą polską poświęcają nieco uwagi literaturze rosyjskiej również poloniści w Instytucie Badań Literackich oraz w katedrach uniwersyteckich. Literaturą rosyjską, zwłaszcza staroruską, zajmują się również historycy innych

literatur słowiańskich oraz slawiści-językoznawcy. Organem polskiej filologii wschodniosłowiańskiej, w głównej mierze rusycystyki literackiej, jest pismo kwartalne "Slavia Orientalis".

Na katedrach uniwersyteckich oraz w Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich Akademii pracuje obecnie dwóch profesorów, jeden docent, czterech doktorów oraz dwudziestu młodszych pracowników nauki, spośród których dwunastu przygotowuje pracę doktorskie.

Zakres badań powojennej rusycystyki polskiej obejmuje wybrane zagadnienia zarówno folkloru, jak literatury dawnej, zarówno literaturę w. XVIII i XIX, jak literaturę rosyjską okresu radzieckiego.

Zapowiedzią badań komparatystycznych było sięgnięcie do literatury ludowej. W latach 1955-1957 ukazały się w Polsce dwa popularnonaukowe wydania bylin i z nich jedno w serii Biblioteki Narodowej /obszerny wstęp i komentarz M.Jakóbca/.

Powojenna rusycystyka polska podjęła i posunęła naprzód prace nad naukową interpretacją literatury staroruskiej. To, co zdziałało w tej dziedzinie, raczej w zakresie językowym i ogólnofilologicznym niż literackim, Ptaszycy, Łoś, Brückner i Janów, stało się podstawą nowych wysiłków. Drugi przekład Tuwima "Słowa o wyprawie Igora" otrzymał dwie oprawy edytorskie: popularnonaukową /seria Biblioteki Narodowej, wstęp i komentarz pióra M.Jakóbca/ i naukowofilologiczną /oprac.prof.A.Obrębska-Jabłońska/.

Pozostała kultura literacka i językowa Rusi Kijowskiej jak dotychczas budziła mniejsze zainteresowanie polskich rusycystów. Latopisami zajmowali się raczej historycy, a zapowiedziana polska edycja Kroniki Lat Doczesnych jeszcze się nie ukazała.

Również dzieje literatury staroruskiej wieku XIII, a w znacznej mierze również wieku XIV nie znalazły się dotychczas na warsztacie badawczym powojennej rusycystyki polskiej. Zamierzenia w zakresie tej problematyki na lata najbliższe dotyczą kultury Rusi Moskiewskiej wieku XIV i XV. Referat Lichaczewa "Niektóre zadania badań nad drugim południowsłowiańskim wpływem w Rosji" zawierał wiele twórczych propozycji również o charakterze metodologicznym, do których należy kompleksowe badanie nad przejawami wpływów południowsłowiańskich w Rosji XIV i XV wieku zarówno w literaturze, jak w sztuce. Dla polskiego badacza sprawa ta jest tym ciekawsza, że odblaski staroserbskiej kultury widoczne są również w Polsce.

Z zakresu literatury staroruskiej wieku XV zainteresowano się u nas jednym z najciekawszych zabytków tego okresu: "Wędrówką za trzy morza

Atanazego Nikitina". Przekład tego dzieła pióra H. Willman-Grabowskiej ukazał się w serii Biblioteki Narodowej ze wstępem i komentarzem W. Jakubowskiego i H. Willman-Grabowskiej.

Literatura rosyjska XVI wieku nie jest jeszcze niestety reprezentowana w powojennych badaniach rusycystyki polskiej nawet w sensie zamierzeń.

Z wieku XVII w kręgu zainteresowań Katedry Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego znalazła się działalność oraz twórczość Protopopa Awwakuma. Prof. W. Jakubowski przygotowuje przekład Żywota Awwakuma oraz monograficzny zarys jego twórczości ze szczególnym uwzględnieniem jego polskich koneksji w okresie zesłania. Odnalezione materiały archiwalne rzucają na tę sprawę ciekawe światło. Z pracą tą wiążą się również obiecujące badania prowadzone w koloniach staroobrzędowców na Mazurach.

Badania nad literaturą rosyjską wieku XVII w aspekcie polskorosyjskich stosunków literackich tego okresu podjęte zostały przez Paulinę Lewin na Katedrze Literatury Rosyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Problem ten, znany już dawno, poruszony przez Mickiewicza w jego wykładach paryskich, interesował wielu uczonych rosyjskich, a w Polsce nie mało uwagi tej sprawie poświęcili zwłaszcza Ptaszycki i Brückner. Odnalezione materiały rękopiśmienne i przeprowadzone badania potwierdziły doniosłą wagę polsko-rosyjskich stosunków literackich w tym okresie, przede wszystkim rolę wpływu języka i literatury polskiej, oryginalnej i przekładowej, na ówczesne piśmiennictwo ruskie. Badania te podjęte zostały niedawno zarówno w Związku Radzieckim, jak i w Polsce, a wnioski płynące z obrad IV Kongresu Słowistów, na którym J. Lewański /IBL/ przedstawił referat o związkach literackich polsko-ruskich w dziedzinie dramatu wieku XVII i XVIII, zdają się świadczyć o konieczności szerszego zajęcia się tą problematyką. Planem pracy powyższej objęte są: poszukiwania archiwalne w Związku Radzieckim, zestawienie kartoteki tekstów i prac dotyczących polsko-rosyjskich stosunków literackich wieku XVII oraz praca doktorska na ten sam temat /P. Lewin, Uniw. Warsz./.

Literatura rosyjska pierwszej połowy wieku XVIII w słabym stopniu zajęła rusycystów polskich. O wiele lepiej pod tym względem przedstawia się druga połowa wieku. W roku ubiegłym ukazała się trzecia i ostatnia część antologii literatury rosyjskiej XVIII wieku, opracowanej przez W. Jakubowskiego z obszernym komentarzem filologicznym.

W serii Biblioteki Narodowej ukazał się przekład pióra S. Pollaka znakomitej "Podróży z Petersburga do Moskwy" Radiszczewa wraz z obszernym komentarzem W. Jakubowskiego. Radiszczewem zajęli się również historycy polscy, jak C. Bobińska, porównując jego poglądy z poglądami Staszica.

W planach Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich Akademii znajduje się opracowanie monografii życia i twórczości Radiszczewa /W. Jakubowski, Uniw. Jagielloński/.

Nad literaturą rosyjską drugiej połowy wieku XVIII pracują dwaj doktoranci w Krakowie i Warszawie.

J. Łużny z Katedry Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego przygotowuje rozprawę doktorską o czasopiśmiennictwie satyrycznym rosyjskiego oświecenia, a ponadto pracuje nad problemem polsko-rosyjskich stosunków literackich w XVIII. T. Kożakowski z Katedry Literatury Rosyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego zbiera materiały do pracy doktorskiej dotyczącej twórczości dramatycznej I. Kryłowa.

Luki dotyczące polskich badań nad literaturą rosyjską wieku XVIII są niestety znaczne i tym dotkliwsze, że utrudniają samodzielne badania nad wieloma kwestiami poezji i prozy wieku XIX, a nawet XX. Brak tu zwłaszcza prac o poezji rosyjskiego klasycyzmu i sentymentalizmu oraz o prozie rosyjskiej, brak prac o Dierżawinie, Karamzinie itd.

Wiek XIX przykuwał szczególnie uwagę polskiej rusycystyki, zarówno w okresie przedwojennym, jak i po wojnie. Duże zaciekawienie budziła zwłaszcza pierwsza połowa wieku, ów skomplikowany splot problemów wynikających ze specyfiki nakładania się i następowania po sobie w Rosji ówczesnej obumierających i rodzących się prądów literackich.

Punktem wyjścia polskich badań w tym względzie było przeświadczenie, iż w odróżnieniu od Europy Zachodniej, w Rosji tego czasu zaznaczyła się długotrwała żywotność nurtu oświeceniowego, co sprawiło m.in. że również romantyzm rosyjski zawarł w sobie więcej niż gdzie indziej elementów oświeceniowych. W Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich Akademii B. Galster zainteresował się sporami literackimi owego okresu, programami ugrupowań literackich, rozwojem gatunków literackich. Bliżej zajął się bajką Kryłowa wysuwając umotywowaną chyba hipotezę, iż Kryłow-bajkopisarz pozostaje w kręgu poetyki klasycyzmu.

Powyższe rozważania rozwinięte zostały w formie wstępu i komentarzy w tomie bajek Kryłowa, mającym się ukazać w serii Biblioteki Narodowej.

Rozwojowi gatunków poetyckich w Rosji w pierwszej połowie w. XIX poświęca tom studiów Ryszard Przybylski. /Pracownia Literatur Wschodniosłowiańskich PAN/. Studia te składać się mają z trzech szkiców: "Hanz Kuchelgarten" jako idylla, Elegia Batuszkowa a klasycyzm epoki empire'u oraz Powieść poetycka Puszkina. Szkic pierwszy wygłoszony na sesji gogolowskiej oddany jest do druku w "Slavia Orientalis".

Wolno sądzić, iż dawno planowany w Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich zarys monograficzny życia i twórczości Puszkina - po dokładniejszym

przyjrzeniu się ugrupowaniom i sporom literackim, a zwłaszcza rozwojowi gatunków literackich w tym okresie - rychlej ujrzy światło dzienne. Byłoby to skromnym nawiązaniem do świetnych tradycji polskich sądów o Puszkynie głoszonych przez Mickiewicza, rozwijanych przez Spasowicza i Tretiaka, a w okresie międzywojennym przez Lednickiego i jego uczniów.

Z ostatnich osiągnięć w tym względzie należy odnotować wstęp M.Toporowskiego do "Eugeniusza Oniegina".

W badaniach nad literaturą emawianego okresu nie pominięto również Gribojedowa i Rylejewa. Tuwimowski przekład "Mądremu biada" ukaże się rychło w serii Biblioteki Narodowej, opatrzony wstępem i komentarzem W.Jakubowskiego. Działalność literacka Rylejewa jest przedmiotem pracy doktorskiej B.Galstera.

Poza popularnym szkicem o Lermontowie pióra Cz.Zgorzelskiego /wyd. Wiedza Powszechna/ wiele ciekawych uwag zawierają prace o Tołstojem i Dostojewskim A.Semczuka i R.Przybylskiego /przygotowane dla wyd. Wiedza Powszechna/.

Zarówno z punktu widzenia merytorycznego, jak również metodologicznego niewątpliwie znaczne są osiągnięcia Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich Akademii w dziedzinie badań literatury rosyjskiej lat 30-40 wieku XIX.

Wydana w roku ubiegłym praca doktorska A.Walickiego pt."Osobowość a historia", będąca zbiorem studiów z dziejów literatury i myśli rosyjskiej, oparta jest na przekonaniu o potrzebie kompleksowego traktowania zjawisk z zakresu literatury, filozofii i socjologii.

W okresie powojennym niemało uwagi poświęcono w Polsce twórczości Gogola. Poza popularnym szkicem pióra N.Modzelewskiej /Czytelnik/ i licznymi artykułami teatrologów i krytyków wydane zostały w serii Biblioteki Narodowej "Rewizor" i "Martwe dusze", poprzedzone wstępami A.Walickiego. Poza wspomnianym artykułem o Hanzie Kűchelgartenie R.Przybylski wiele uwag o Gogolu wypowiedział w swej pracy o Dostojewskim, zwłaszcza w rozdziale "Proza Lermontowa a młodzięcza twórczość Dostojewskiego".

Celem zakończonej w roku ubiegłym pracy doktorskiej A.Semczuka "Z problematyki wczesnej twórczości Lwa Tołstoja" było wyświetlenie początków działalności literackiej tego pisarza.

Wywody na ten temat oparte na analizie utworów z lat 1847-1855 sugerują, że pisarz ukształtował się jako myśliciel pod wpływem francuskiego Oświecenia i rosyjskich "lubomudrów" oraz że o kształcie jego wczesnej prozy zadecydowały: europejski sentymentalizm i doświadczenia pisarskie Lermontowa.

Z innych niż A. Walicki pozycji metodologicznych R. Przybylski pisze swą pracę doktorską "Fiodor Dostojewski, Monografia twórczości" - /Pracownia Literatur Wschodniosłowiańskich PAN/. Analiza utworu literackiego traktowana tu będzie jako integralna całość, w której ideologia jest tylko funkcją odpowiedniego strukturalnego układu konwencji i form literackich.

Praca wyciąga więc wnioski, jakie dla badań nad ideologią płyną z analizy formalnej struktury powieści Dostojewskiego dokonanej przez Bachtina. Fragmenty pracy doktorskiej R. Przybylskiego publikowane były na łamach "Slavia Orientalis" oraz tygodników literackich.

To, co zrobiono dotychczas w Polsce w pracach nad literaturą rosyjską drugiej poł. XIX w. i późniejszą, ogranicza się do popularnego szkicu o Hercenie /S. Fiszman/ i Czechowie /N. Modzelewska/, do wydanej w serii Biblioteki Narodowej "Burzy" Ostrowskiego ze wstępem J. Urbańskiej i do niewielkich rozpraw i artykułów o Niekrasowie, Sałtykowie-Szczedrinie, Turgieniewie, Gorkim, Błoku, Majakowskim. W planach Katedry Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego znajdują się prace o Selwińskim oraz ugrupowaniu literackim "Pieriewał". W Instytucie Badań Literackich R. Przybylski podjął większą pracę nad monograficznym zarysem problemu "Mandelsztam i neoklasycyzm wieku XX". Brak szerszych badań naukowych nad twórczością Sałtykowa-Szczedrina, Turgieniewa, Czechowa, nad symbolizmem i futuryzmem rosyjskim, a zwłaszcza nad literaturą rosyjską okresu radzieckiego - to luka w pracy rusycystów polskich najdotkliwsza. Lukę tę w jakiejś tylko mierze wypełniają studia dotyczące polsko-rosyjskich stosunków literackich.

Polsko-rosyjskie stosunki literackie w wieku XIX to problem, który znalazł się na warsztacie badawczym wszystkich ośrodków rusycystycznych w Polsce, zarówno katedr uniwersyteckich, jak Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich Akademii. Potrzeba było przede wszystkim zebrać podstawowy materiał, przeorać czasopisma, przypomnieć zapomniane przekłady i sądy. Na IV Kongres Sławistów w Moskwie przygotowano szkice dotyczące zasadniczych problemów tych stosunków w pierwszym trzydziestoleciu oraz w latach czterdziestych i sześćdziesiątych wieku XIX. Uświęconą już tradycją uwagę skupiał Mickiewicz, jego stosunki z Rosjanami, recepcja jego twórczości w Rosji, jego poglądy na rosyjską literaturę i historię. Zadanie to zostało znacznie ułatwione dzięki wydanej przez Dom Puszkowski w Leningradzie obszernej i wyczerpującej bibliografii dotyczącej recepcji twórczości Adama Mickiewicza w Rosji w latach 1825-1855. Ponadto wiele wyjaśnił zebrany nowy materiał archiwalny. Należy przypuszczać, że w

roku przyszłym ukażą się dwa zarysy monograficzne: "Okres rosyjski życia i twórczości Mickiewicza" /S.Fiszman/ oraz "Mickiewicz i literatura rosyjska" /M.Jakóbiec/.

Jubileusz Słowackiego przyniósł w zakresie omawianego tematu dwie prace: "Rosja w twórczości J.Słowackiego" /S.Fiszman/ oraz "Słowacki w literaturze rosyjskiej na przełomie XIX i XX wieku" /Z.Baranski/.

Poza wydanym w roku 1950 znakomitym zarysem bibliograficzno-literackim "Puszkina w Polsce", zestawionym przez M.Toporowskiego, przygotowane są do druku i ukażą się, opatrzone wstępami krytycznymi, bibliografie "Gogol w Polsce" oraz "Czechow w Polsce".

Kontynuowane są badania nad recepcją literatury rosyjskiej w Polsce w drugiej połowie wieku XIX, rozpoczęte rozprawą M.Jakóbca pt."Literatura rosyjska wśród Polaków w okresie pozytywizmu" /"Pozytywizm", cz.I, Wrocław 1950/. Z okazji sesji poświęconej Dostojewskiemu w roku 1957 Katedra Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu Wrocławskiego przygotowała referaty o pierwszych polskich przekładach dzieł Dostojewskiego oraz recepcji pisarza w Polsce międzywojennej. Na Katedrze Historii Literatury Rosyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego T.Szyszko pisze rozprawę doktorską na temat recepcji twórczości Sałtykowa-Szczedrina w Polsce. Na Katedrze Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu Wrocławskiego T.Późniak przedstawi pracę doktorską o recepcji dramatu rosyjskiego w Polsce pod koniec XIX i na początku XX wieku.

Nad sprawą polską w literaturze rosyjskiej lat sześćdziesiątych XIX w. pracuje na Katedrze Literatury Rosyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego R.Śliwowski. Interesuje się on jednocześnie recepcją twórczości Czechowa w krajach zachodnioeuropejskich.

Na Katedrze Historii Literatury Rosyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego B.Białokozowicz zajął się twórczością Tokstoj, i to nie tylko recepcją jego dzieł w Polsce, ale również sądami pisarza o Polsce, polskiej literaturze i sztuce oraz korespondencją pisarza z Polakami. Przedwojenne prace na ten temat Lednickiego ulegną więc kontynuacji i uzupełnieniu.

Szczególnie owocne i wprost zaskakujące okazały się badania nad recepcją literatury polskiej w Rosji w końcu XIX i na początku wieku XX. Znajdująca się w Domu Puszkinińskim w Leningradzie rękopiśmienna bibliografia Bachtina, dotycząca między innymi i tego problemu, oraz zebrane do tej bibliografii uzupełnienia wskazują na niezwykłą popularność, jaką cieszyły się w Rosji owego czasu dzieła polskich pisarzy. Publikacji przekładów dotrzymywała kroku krytyka literacka, ogłaszając liczne artykuły i rozprawy. Pojawiły się również pierwsze próby syntezy historii literatury polskiej. Literaturą polską żywo interesował się Tokstoj, Czechow, Korolenko,

Ertiel, Kuprin, Wieriesajew, Bunin, żeby wymienić najznakomitszych. Analiza przyczyn i konsekwencji tej popularności jest przedmiotem badań polskiej rusycystyki. Problematyka polska w literaturze rosyjskiej przełomu wieku XIX i XX jest tematem pracy habilitacyjnej dra Z. Barańskiego na Uniwersytecie Wrocławskim, Z. Barański jest ponadto autorem nie wydanej jeszcze rozprawy "Korolenko i literatura polska".

Z dwudziestowiecznych dziejów polsko-rosyjskich stosunków literackich obroniona została /Uniw. Kijowski/ praca doktorska F. Nieuważnego pt. "Majakowski w Polsce międzywojennej" /pracę przygotowuje się do wydania w Polsce/. T. Sielicki z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawił rozprawę doktorską pt. "Klasycy prozy rosyjskiej w Polsce międzywojennej", dotyczącą twórczości Turgieniewa, Dostojewskiego, Tołstoja i Czechowa. W katedrach Krakowskiej i Warszawskiej przygotowane są rozprawy: "Gorki w Polsce" /J. Lenarczyk/, "Poezja Jesienina w Polsce" /Wł. Piotrowski/ oraz "Proza radziecka lat dwudziestych w Polsce okresu międzywojennego" /J. Urbańska/. W pewnej mierze podsumowaniem i syntezą powojennych wysiłków badawczych i popularyzatorskich rusycystów polskich będzie dwutomowa historia literatury rosyjskiej, która ma zastąpić zasłużoną i wysłużoną Historię literatury rosyjskiej A. Brücknera. Praca nad tą historią obliczona jest na dwa lata. Ponadto wynikiem wspólnej pracy polskich ośrodków rusycystycznych są haska dotyczące literatury rosyjskiej w mającym się ukazać leksykonie literackim.

S. Fiszman

Kierownik Pracowni Literatur
Wschodniosłowiańskich Zakładu
Słowianoznawstwa PAN

PRACE Z POGRANICZA LITERACKIEGO POLSKO-ZACHODNIOŚLAWIAŃSKIEGO

Badania w zakresie pogranicza polsko-zachodniosłowiańskiego skupiają się głównie w trzech ośrodkach: w Warszawie, Krakowie i Poznaniu, a najważniejszym w tej chwili czasopismem tej specjalności poświęconym jest wydawany w Warszawie przez Polską Akademię Nauk "Pamiętnik Słowiański" /dotąd 10 tomów/. Zawiera on głównie rozprawy historycznoliterackie i historyczne, materiały, recenzje i notatki. Wiele z zamieszczonych tu prac odnosi się do Słowiańszczyzny Zachodniej i pogranicza literackiego polsko-zachodniosłowiańskiego.

Drugim ważnym periodykiem będzie przejęte przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i reaktywowane czasopismo sławistyczne "Slavia Occidentalis", poświęcone językoznawstwu, historii literatury i historii. Po